

ŞİİRLERDE BELLEK MEKÂN OLARAK PALU VE DEĞERLERİ

As A Memory Place In Poems Palu And Its Values

Doç. Dr. Veysel ŞAHİN*

Özet

İnsan zihninin en derin kimliksel açılımı olan mekân, zamanla insanın kaderine dönüşen ve ona yön veren değerler düzlemi haline gelir. İnsanın içinde yaşadığı coğrafyanın kimliği ve ürettiği değerleriyle bütünleşmesi, orada var olmaya çalışanların bilişsel, duygusal, kültürel, tarihsel ve ekonomik yaşama biçimlerini de derinden etkiler. Nitekim insan mikrokozmik anlamda biçimlenerek içinde yaşadığı coğrafyaya kök saldıkça oraya ait bir bilinç de oluşur. Oluşturulan bu bilinç sayesinde içinde yaşanan coğrafya, orada kendi varlığını kurmaya çalışan insanların duyuşsal ve bilişsel dünyasının her noktasına nüfuz eder. İnsanın duyuşsal ve bilişsel dünyasını etkileyen bu mekânlardan biri de hiç kuşkusuz kendine özgü yaşam biçimi ve bilgisi olan Palu'dur.

Tarihsel süreçte bir bellek mekân olarak Palu, orada yaşayan insanların yazgılarını derinden etkileyerek, coğrafyanın insanın kaderiyle uyum içinde nasıl bütünleştiğinin en güzel örneği olur. Bu bakımdan dönüştürücü bir bellek mekânı olarak Palu, birçok şair ve edebiyatçının da kendi kültürel coğrafyasında bir bütünlük oluşturacak şekilde yetişmesine zemin hazırlar. Nitekim bu bütünlük orada yaşayan insanların psiko-sosyal ve sosyo-kültürel yaşamlarını zenginleştirdiği gibi edebî yaratımlarına da yansır.

Bir bellek mekân olarak Palu şiir evreninde, tarih bilinci, kültürel bilinç, hasret, ayrılık ve özlem gibi değerlerin imgesel açılımı haline geldikçe, üzerinde yaşanan topografik bir zemin ve mekân olmanın ötesine geçerek, orada yaşayanların mimetik belleği haline gelir. Bu bakımdan Palu ve tarihsel süreçte kendine özgü yarattığı değerler, şiir evreninde dile ve metine dönüştükçe farklı ve derin imgeler yaratır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Şair, Palu, Tarih bilinci, Kültürel kimlik, mKânsal algı.

Abstract

The space, which is the deepest identity expansion of the human mind, becomes the plane of values that transforms and directs the fate of the human being in time. The integration of human beings with the identity they produce and the values they produce also deeply affects the cognitive, emotional, cultural, historical and economic ways of living. As a matter of fact, human beings are formed in the microcosmic sense, and as they take root in the geography in which they live, it creates a consciousness of that. Thanks to this consciousness created, the geography within it penetrates every point of the sensory and cognitive world of people trying to establish their existence there. One of these places that affects the sensory and cognitive world of human is undoubtedly Palu which has its own life style and knowledge.

*Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Elazığ, vsahin@firat.edu.tr

As a memory space in the historical process, Palu deeply influences the destiny of the people who live there and becomes the best example of how geography is integrated in harmony with the destiny of man. In this respect, Palu, as a transformative memory space, provides the basis for many poets and writers to grow in a way that constitutes a unity in their cultural geography. As a matter of fact, this integrity reflects the psychosocial and socio-cultural life of the people who live there as well as their literary creations.

As a memory space, in the universe of poetry, Palu becomes an imaginary opening of values such as history consciousness, cultural consciousness, longing, separation and longing. In this respect, Palu and the values he created in the historical process create different and deep images as he turns into language and text in the universe of poetry.

Key Words: Poetry, Poet, Palu, History consciousness, Cartography, Spatial perception.

Giriş

Şiir ve coğrafya, insanların duygu ve düşüncelerini estetik ve edebi haz uyandıracak şekilde ifade etme sanatıdır. Şiirin insanın yaşamını dilin dünyasında anlamlı bir bütüne dönüştürmesi, ait olduğu milletin varlık alanını yazı ve sese dönüştürmesidir. Nitekim şiir ait olduğu toplumun kolektif hafızasıdır. Bundan dolayı toplumlar ya da milletler kendi kültürel, tarihsel ve coğrafi yaşamlarını ve bu kolektif hafızanın yardımıyla gelecek kuşaklara aktarır. Şiirin bu güçlü var etme becerisi ve onu oluşturan yaratıcı öznenin de değerlerini şiire aktarmasını sağlar. Şiir öznesinin dili, yaşadığı ya da ait olduğu milletin bir aynasıdır. Bu yönüyle şiir onu kuran kişinin toplumsal belleğidir. Evrensel bir olgu olarak insanlığın öyküsünü dilin dünyasına taşıyan şiir, ulusal düzlemde kendi anlam ve değerler coğrafyasını oluşturur. Oluşturulan bu şiir evreninde Elazığ ve bölgesi de Türk edebiyatı ve sanatında yerini alır. Bu bağlamda kendi coğrafyasını mekân olarak şiire katan şairler bölgenin tarihi, kültürel, ekonomik, sosyal ve psikolojik unsurları şiire nakşeder. Nitekim çalışmanın ana alanını oluşturan şairlerinde Palu ve varlık alanları büyük özveri ve tutkuyla şiirlerinde yer verir. Elazığ'ın ilçelerinden biri olan Palu, kültür, edebiyat, tarih, ekonomi, tabiat olarak kendine mahsus bir kimliğe sahiptir. Çok kadim bir tarihe sahip olan Palu'nun yüz ölçümü 410 km olup ortasından Murat Nehri geçer. Etrafı yüksek tepelerle çevrili olan ilçede Murat Nehri'nin oluşturduğu vadi büyük bir bahçeyi andırır. Bu yüzden bölgeye yönelik anlatımlarda Palu'nun bahçeleri, bostanları ve coğrafi güzellikleri hep ön plandadır. Aynı zamanda (M.Ö. 4000) ilk çağlardan beri bölgenin önemli bir yerleşim yeri olması, Palu'yu bir tarih ve kültür merkezi yapar. Palu'nun tarihsel süreçte Sümerler, Persler, Roma, Bizans ve nihayetinde Osmanlı Devleti'ne bağlı bir merkez olarak bölgedeki önemini ve değerini her daim canlı tutar.

Palu'nun tarihsel ve kültürel birikimi ve geçmişi burada yaşayan insanların tarih, kültür, sanat ve mimari gibi alanlarda gelişmesine büyük olanak sağlar. Palu'nun tarihsel anlamda üstlendiği kimlikler, burada yetişen sanatçıların da

kimliğinde erir ve Palu, bir tutku, özlem, yurt, tarih ve kültür belleğine dönüşüp dilin dünyasına taşınır.

Şiir ve eserlerinde Palu'yu bir bellek mekânı imgesine dönüştürerek yeni anlam evrenleri oluşturan şairlerin başında, Şeyh Ali Rıza Efendi, Haydar Hocazade Mustafa Bahtı Efendi, Hüsamettin Septioğlu, Şükrü Kacar, Ahmet Yapıcı, Ziya Carsancaklı, Halis Bilgin, İbrahim Hancı, Hayri Uğur, Lütfü Ucal, Mehmet Zeki Oğuz, Murat Bilgin, Mustafa Demiroğlu, Rüstem Ekmekyapar, Necat Çelik, Ömer Demirbağ, Servet Demirtaş, Yusuf Bakıcı ve Yusuf Biçer' gelir. Bu şairler şiirlerinde Palu'yu şiiri kuran önemli bir değer olarak görür ve Palu'yu sadece bir mekân değil merkezi değerler bütünü olarak işler. Palu'nun bir fiziki mekân olmasının ötesine geçerek bir coğrafyanın adı olarak şiirlerde zikredilmesi, bu şairlerin Palu'yu mikro *“geo-litteraire”* (Kefeli, 2009: 424) dönüştürdüğünü gösterir. Emel Kefeli'ye göre; *“Coğrafya merkezli olma bir diğer deyişle “geo-litteraire” yaklaşımla metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak, ilkim şartları ve sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların, duyuş tarzı dünya görüşü yaşama biçimi etkili olurken sürdüğü olanaklarla geleceği de yönlendirir.”* (Kefeli, 2009: 424). Şairlerin şiirleri mikro *“geo-litteraire”* tarzda Palu'nun değerlerini yaratıcı bir *“ben”*le şiirlerine aktarmaları, bölgede gelişen edebiyatın doğa, çevre, kültür sosyal ve siyasi hareketlere bağımlı olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda Palu'nun mikro *“geo-litteraire”* edebiyatını, ilçenin bitki örtüsü, iklim şartları, ruhi ve fiziki özelliklerinin şiire aktarılmasını önceler. Burada yaşayan ve buraya mahsus olan şairler de coğrafyanın kolektif yaşam biçimini ve uygarlık birikimini, kültürel bir zenginliğe dönüştürerek şiir evrenine aktarır.

Bu yönüyle Palu, şairlerin şiirlerinde ait olduğu coğrafyanın, tarihsel kimliğinin, bireysel ve kültürel bilincinin sanatsal yüzünün mekânsal açılımıdır. Bu açılım şairlerin şiirlerinde varlığını farklı anlam tabakaları ve boyutlarında gösterir. Bu anlam tabakaları;

1. Tarihsel Kimlik Olarak Palu

2. Kültürel- Mimetik Bellek Olarak Palu

3. Mekânlaşan Kimlik Olarak Palu şeklinde oluşur.

1.Tarihsel Kimlik Olarak Palu

Coğrafya içinde yaşayan insanlara tarihsel kimlik kazandıran en önemli değerdir. İnsan içinde yaşadığı coğrafyanın kaderini *“Tarihin ürünü olan mekâna”* (Lefebvre, 2014: 15) medeniyet algısı olarak dönüştürdüğü sürece geleceğe taşır. Zamanın içine düşülen tarihsel notlar, orada yaşayan insanların ortak tarihiyle bütünleştikçe kimlikleşir. Nitekim Palu'nun tarihsel kimlik olarak üstlendiği değerler, Palu'yu bir mekân olman ötesine taşıyarak, tarihsel harita ve belleğe dönüştürür. Bu tarihsel bellekte Palu geçmişine şimdide ışık tutar. Bu haritalaşan belleği okumak için şairlerin sesine kulak vermeliyiz.

Palulu bir şair olan Hüsamettin Septioğlu “Palu” adlı şiirinde Palu’nun tarihi bir merkez olduğunu;

*“Palu tarihi bir merkez gelip görseniz bir kez
Taşbaşı duman almış görünmez bugün merkez”*

(Hüsamettin Septioğlu, Palu, s. 44) .

dizeleriyle ifade eder. Palu’nun tarihsel merkezi konumu dönemin bazı şairleri tarafından ısrarla dile getirilir. Şükrü Kacar, “Palu” şiirinde;

*“Unutma aslını bir koca tarihsin
Evliyaları çok, yaşayan Fatihsin
Hükümetler kurmuş bir canlı sahihsin
Bilesin gönülden hep vurgunum sana”*

(Şükrü Kacar, Palu, s. 53),

Murat Bilgin “Şanlı Palum” şiirinde yer alan;

*“Tarihle karşılaştın nice tarihler yazdın.
Nice serden geçti yiğitleri bağrına aldın.
4000 yıllık tarihi sabırla yaşayarak yazdın.
Yaz ebede kadar şanlı tarihini Palu’nun
Senden uzak olsak ta hep seninleyiz Palu’m.*

*639’da tekbirle kucaklaştın selama durdun.
Nice medeniyetlerle kucaklaşıp bağrına aldın.
1517’de son medeniyetle ebediyen buluştun.
İlimde, tasavvufta hoş sada bölgeler açtın
Selam sana saygı sana hey koca Palu’m”*

(Murat Bilgin, Şanlı Palum, s. 113)

dizelerinde Palu tarihi kimlik kazanır. Murat Bilgin, Palu’nun tarihsel gelişiminin bir haritasını çizerek geçmişten günümüze yaşadığı önemli tarihsel olayları yaratıcı bir özne olarak açımalar. Şiirde tarihsel bir bellek mekân olarak Palu, içinde yaşanan zamanı geçmişle bütünleştirerek şimdiye taşır. Şair şiirde bu durumu “Tarihle karşılaştın nice tarihler yazdın.” diyerek ifade eder. Yine şiirde Palu’nun 4000 yıllık bir yerleşim yeri olduğunu ve 639 yılında İslamlaştığını belirten şair, aynı zamanda Palu’nun 1317 yılında Osmanlı’nın sınırları dâhil edildiğini tarihsel bir göndermede bulunur. Bu yönüyle bir medeniyet geçmişi olan Palu, M.Ö. 4000 yıllarına ait bulguları içinde barındırması ve tarih boyunca; Sümerler, Hurriler, Asurlular, Urartular, Persler, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Çubukoğulları, Artuk-oğulları Beyliği ve Anadolu Selçuklu ve Osmanlı gibi devlet ve beyliklerin kültür ve medeniyet mer-

kezi olur. Nihayetinde 1517 yılında Çaldıran Zaferi'yle Osmanlı topraklarına katan Palu, büyük bir tarihi geçmişin tarihsel manada coğrafi mekânıdır.

Şiirlerde coğrafyaya tarihsel kimlik kazandıran değerlerden biri Palu Kalesi'dir. Palu Kalesi, şairlerin şiirlerinde tarihi bir özne mekân olarak Palu kimliğini açılar. Şiirlerde Palu Kalesi;

“Palu

*Göklere yükselir ağaran başın
O kadar eski ki bilinmez yaşın
Kalende dikili kitabe taşın
Tarihlere gömülüp kalmışsın Palu
Acını içime salmışsın Palu”*

(Şükrü Kacar, Palu s. 54),

“Palu

*“Nice kavimlere vatan, yurt olmuşsun
Kalende açılmış, kalenle dolmuşsun
Karacemşitler'e otağlar kurmuşsun
Bilesin gönülden hep vurgunum sana”*

(Şükrü Kacar, Palu s. 52),

“Palu Kalesi

*Sanki kıyam etmiş o yüce başın,
Sığar mı tarihe o koca yaşın,
Şahittir buna ol toprağın taşın,
Tarih kokar burcun Palu Kalesi.
Uygarlık yatar senin bağrında,
Bir çok tarih yazar senin alnında,
Merd-i meydan yazan senin şanında
Hükümdar otağı Palu Kalesi.”*

(Ahmet Yapıcı, Palu Kalesi, s. 62),

şiirlerinin dizlerinde metinleşir. Şükrü Kacar ve Ahmet Yapıcı gibi şairler tarihsel kimlik nesnesi olarak Palu Kalesi'ni şiirlerinde tarihsel bellek mekânı olarak anımsar. Zira Şükrü Kacar'ın *“O kadar eski ki bilinmez yaşın/ Kalende dikili kitabe taşın”* dizelerinde Palu Kalesi'nin tarihsel önemine derin göndermeler yapar. Nitekim Palu Kalesi, Urartular döneminde M.Ö. 9000 yılında Kral Menua tarafından fetih edilip kale yapılmıştır. Bazı kaynaklara göre kalenin Kral Menua tarafından inşa edildiği söylene de bu doğru bir tespit değildir. Nitekim şairin de dediği gibi Palu Kalesi, kayaların üzerinde yükselen korunaklı

bir ev gibidir ve orada yaşayan herkese büyük bir barınak ve tarihsel bir birikim sunar. (Yapıcı, 2004: 180). Evliya Çelebi, Palu Kalesi'ni *"Bu Palu Kal'ası nehr-i Murat'ın kenarında evc-i asumana ser çekmiş kaya üzerine olmağile"* (Dağlı-Kahraman, 2000: 19) diyerek tanıtır. Palu Kalesi'nin yüksek bir kayanın üzerinde olması şiirde kaleyi mekân olmanın ötesinde tarihsel ve kutsal bir mekâna dönüştürür. Göklere yükselen baş, zamansal açıdan bilgeliği, sürekliliği ve yüceliği ifade eder. Şiirde de Palu Kalesi'ne tarihsel bir kimlik kazandıran bir başka değer Palu Kalesi kitabesidir. *"Urartu yerleşiminin varlığı ve tarihlenmesi için kesin kanıt niteliğinde önemli olan bu yazıt"* (Çevik, 1987: 14) kalenin kimliği zamana taşıyan ebedi bir kimliktir. Kitabeyle kalenin tarihsel kimliği, zamanın belleğine kazınır. Kayaya yazılmış bu kitabe Urartu çivi yazısıyla yazılmış olup iki bölümden oluşur. Birinci bölüm 28 satırlık, ikinci bölüm ise 7 satırdan meydana gelir. Kitabede şu satırlar; *"Tanrı Halidi'nin göçüyle, İşpu'ini oğlu Menua ilerledi. Şebeteria kenti ve ülkesini fethetti."* (Yapıcı, 2004: 182) kalenin tarihsel kimliğini acımlar. *"Şebeteria, Urartu Krallığı'nın batı bölgesindeki topraklarını korunmasında güvenilir bir yer ve bölgeye yapılan seferlerde karargâh olarak kullanılan bir uç kale niteliğindeydi."* (Pınarcık, 2012: 473) Bu kitabe tarihsel süreçte Palu ve yöresinin tarihsel, askeri ve kültürel yapısına atılmış bir imza olduğu için tarihsel anlamda bölgenin belleksel bir mekânıdır.

Palu Kalesi yine Ahmet Yapıcı tarafından bölgenin uygarlık merkezi olarak zikredilir;

"Palu Kalesi

Uygarlık yatar senin bağrında,

Bir tarih yazar senin alnında,

Merd-i meydan yazan senin şanında

Hükümdar otağı Palu Kalesi."

(Ahmet Yapıcı, Palu Kalesi, s. 62).

Hükümdarların kalesi olan Palu Kalesi, Urartu, Selçuklu, Artuklu, Osmanlı gibi birçok devlet yöneticisinin bölgeyi yönettiği bir güçlü kimliğe sahiptir. Nitekim şair de şiirde Palu Kalesi'ni hükümdarlar otağı olarak anımsanır. Sonuç olarak Palu Kalesi kültürel bellek mekânı olarak şiirlerde gücü, kudreti, asaleti, yüceliği ve devlet idaresini temsil eden en önemli tarihsel mekândır.

2. Kültürel-Mimetik Bellek Olarak Palu

İnsan kendi soylu varlığını içinde yaşadığı zaman ve mekâna aktardıkça ebedileşir. Bu açıdan *"insan, kendini tümüyle gerçekleştirebilmek için zaman ve mekân talep eder."* (Bakhtin 2001: 29). İnsanın zaman ve mekânı aşma ya da ona kendi varlığı ve kimliğini aktarması bir kültürlenme kültürleşme eylemidir. Nitekim insanları diğer canlılardan ayıran en önemli yanı kendine özgü yaşam tecrübe ve deneyimleri oluşturarak onları zaman ve mekânın eşliğinde gelecek

kuşaklara aktarmasıdır. Bu bakımdan kültür, ait olduğu milletim ya da coğrafyanın yaşama refleksini yazı, eylem ve varlıklara dönüşüp kimlikleşerek bellekleşir. Kimlikleşip bellekleşme durumu mikro “geo-litteraire” dönüştükçe yazın evrensel anlamda kendi kültürel coğrafyasının ereği olur. Bu açıdan kültürel bellek mekânı olarak şiirlerde Palu, kimi zaman bir metnin ana “*matriksi*” (Yavuz, 2005: 300) kimi zaman o kültüre ait bir eylem olarak görün-güleşir. Metinlerde mimetik kültürel bellek olarak Palu, hiç kuşkusuz en fazla şiire dönüşür.

Palu’yu tematik değer olarak işleyen şiirler, mimetik bellek olarak Palu’nun yaşam biçimi ve tecrübelerini sese ve yazıya aktarır. Bu bakımdan Palulu şairler de kültürel eylemin ve düşünün en önemli yaratıcı-aktarıcı öznesidir. Yaratıcı ve aktarıcı özneler şiirleri vasıtasıyla Palu ve orada yaşayan insanların kültürel birikimleri ve değerleri bellekleştirir. Bu durum;

“Eski Palu’ya Sesleniş

*İnsanlar mutluydu, güzel şehrinde
Güzeldi genç, çocuk Murat nehrinde
Sonradan kurulan yeni şehrinde
Umut var mı bilmemi acaba PALU”*

(Mehmet Zeki Oğuz, Eski Palu’ya Sesleniş, s. 110),

“Palu’ya

*Seni yaşatacağım
Yüreğimin dingin vakitlerinde
Bir akşam vakti
Ben yaşadıkça sen yaşayacaksın”*

(Murat Meşe, Palu’ya, s. 126),

şiirlerdeki dizelerle ortaya konur. Şairler, Palu’yu ve kültürel değerlerini, kendi yaratıcı eylemlerinin merkezi olarak orada meydana gelen olayları kültürel “*hipogram*”larının (İssı, 2004: 27) öznesi yapar. Bu bağlamda şiirlerde Palu hasret, sevgi ve özlem kazanılan ya da kaybedilen değerlerin belleksel mekânı olarak anımsanır. Nitekim Mehmet Zeki Oğuz’un kaleme aldığı “Eski Palu’ya Sesleniş” şiiri başlı başına Palu’nun değer ve kültürel birikim ve deneyimlerine bir sesleniştir.

“Çayyukarı, Köprübaşı

*Aşağı mahalle, Yukarı Çarşı
Murat Nehri’nin karşı tarafı
Çoğu viran oldu Palu”*

(Mehmet Zeki Oğuz, Eski Palu’ya Sesleniş, s. 108).

Şiirde mekânsal anlamda silinip, yitikleşen tarihsel geçmiş ve kültürel değerler, şairin kültürel yabancılaşma ve yozlaşma çıkmazına bakış açısını gösterir. Genel anlamda Mehmet Zeki Oğuz, şiirde bellek mekânı olarak Palu'nun, eski tarihsel ve kültürel zenginlikleri, gücü ve kültürel birikim ve değerlerinin kaybetmesi eleştirilir. Şiirde kültürel açıdan erozyona uğrayan Palu, tıpkı bulunduğu mekândaki coğrafi çöküş ve kayış gibi kültürel bakımdan kendi birikimlerini zamanla yitirir. Şair bu duruma başkaldırır. Bu başkaldırıların arkasında Palu'yu mimetik kültür bellek olarak edebî açıdan, şiir, mani, ninni ve ezgilerine dönüşme vardır.

Murat Bilgin şiirlerinde mimetik kültürel belleğe dönüştürdüğü Palu'ya mani yakar. Palu ve değerler dünyasının manileştirilmesi, Palu'nun sadece bir mekân değil aynı zamanda edebi coğrafya olduğunu açılar.

Türk milletinin kolektif bilincinin sözlü ürünü olan maniler, gelecek kuşakların kendilik eksenli kurulmasını sağlayan önemli bir edebi aktarım aracıdır. Bir milletin kendini edebi bir metne dönüştürerek gelecek kuşağa aktarması, orada konuşulan dil, kültür ve tecrübe mimetik değerlerinin yaşatması anlamına gelir. Nitekim kendi dilinde kendi kurucu değerlerini anlatamayan insan ve milletler yok olmaya mahkûmdur. Bu bakımdan “*dilin zamanları, nesneleri birbirine bağlayan oluşturucu kurucu yönü*” (Korkmaz, 2008: 159) mani gibi edebî ezgilerin eşliğinde nesillerin kendilik eksenli çoğalıp kuşaklar arası tecrübe ve deneyimlerinin aktarılmasıdır. Murat Bilgin'in “Palu Manisi” adlı şiirinde Palu'nun manileştirilmesi; deneyimsel, mimetik ve nesneler belleğinin bir mekânın kültürel birikimleriyle bütünleşip gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlanır;

*“Palu'mun Kalesi var
Sayısız güzeli var
Pencereye yan bakma
Çok yaman anası var
Yüzünde siyah peçe
Her hali bir bilmece
El bana değmeden
Gördüm bunca işkence
Palu'nun güzelleri
Sürmeli kirpikleri
Kınalı elleri
Seyret güzellikleri”*

(Murat Bilgin, Palu Manisi, s. 121).

Mani tarzında yazılmış şiir, Palu'ya ait değerleri “Palu Kalesi, yan bakma, siyah peçe, kınalı eller vb.” değer ve yaşam biçimlerini, maninin ezgisel bü-

tünlüğü içinde kültürel bir anlam kurucu ve aktarıcı belleğe dönüştürür. Bu açıdan “Palu Manisi” adlı şiir de ait olduğu bilincin eylem ve düşünce dünyasını, “Palu” açar ibaresi etrafında içtenlik ve kendilik değeri olarak ele alınır.

Bu bağlamda mimetik belleğin en soylu ve köklü eylemi olan edebî ürünler, aynı zamanda en önemli anlam aktarıcı kültürel değerlerdir. Yine Yunus Bakıcı’nın “Palu’ya Ağıt” şiirinde Palu kültürel bir bellek mekânı olarak dilin dünyasında taşınıp yüceltilir;

*“Elazığ’dan çıktım Bingöl’e doğru.
Kovancılar derler bir yer bulunur.
Oradan ayrılır yolu Palu’nun
Şehrin bir kısmı kale taşında
Bir kısmı dökülmüş Çarşıbaşı’nda
Bir kısmı ev yapmış yeni şehirde
Bahçeleri vardır çay kenarında
Meyveleri yetişir, bol aylarında
Bahar kokusundan geçilmez olur
Ağaçlar çiçekten seçilmez olur.”*

(Yunus Bakıcı, Palu’ya Ağıt, s. 162).

Ağıt yakma geleneği Türk milletinin kendini dile dönüştürme yöntemlerinden bir başkasıdır. Bu bakımdan, “Kültürümüzde çok zengin örnekleri olan ağıt, ölüm ve ayrılık temlerinin yanında çeşitli sosyal olay ve olguların çevresinde oluşmuş, yakılmış folklorik” (Feyzioğlu, 2010: 90) mimetik bellektir. Şiirde Palu’nun yaşam değerlerinin coğrafi, tarihsel ve kültürel değerlerin ağıta dönüştürülerek edebiyat iklimine taşınması, Palu’nun kültürel anlamda kendilik değerlerini bellekleştirerek gelecek kuşaklara aktardığını gösterir. Şiirde Palu’nun coğrafi yani fiziki iklimi “bahçe, meyve, bahar ve ağaçlar” üzerinde besleyici ve bütünleştirici unsur olarak anılırken Elazığ, Bingöl, Kovancılar güzergâhı çevresel mekân olarak ifade edilir. Palu’nun ağıtlara konu olması ise eskiye özlem, hasret ve eskiyi kültürel bellek olarak şimdide tanımayı amaçlar.

Şiirde Palu’nun yemek kültürüne de yer verilir. Zira her millet zamanla kendi yeme alışkanlığı ve kültürünü de oluşturur. Bu büyük millet olmanın önemli göstergelerinden biridir. Palulu şair Lütfü Ucal da “Palu Köftesi” adlı şiirinde Palu’nun en önemli tatlarından ‘Palu Köftesi’ni şiir evrenine taşır. Bu şiir vasıtasıyla “Palu Köftesi” Palu’nun damak tadını gelecek kuşakların belleğinde canlı tutar. Şiirde,

*“Dövülür eti taşa tokmakta
Toplanır soğanı sele sepetle
Yoğrulur kıyması ne de lezzetle
Ne de hoş olur Palu köftesi*

*Yemesen aklına gelir her hafta
Yer alır yemeklerde birinci safta
Bayramda padişahdır kurulur tahta
Ne de hoş olur Palu köftesi
Bayramlar Palu'da köftesi olmaz
Baklava köftesi sofraya konmaz
Yemezsen bugün, yarına kalmaz
Ne de hoş olur Palu köftesi”*

(Lütfü Ucal, Palu Köftesi, s. 105).

Şiirde Palu'ya özgü bir değer olan Palu Köftesi'nin o yöre insanı için nasıl bir yaşam alanı ve değeri oluşturduğu ifade edilir. Özellikle yemeğin yapımı ve sunumu adeta bölgenin ritüeli haline gelmiştir. Bu bakımdan “Palu Köftesi'nin yapımı, sunumu ve önemi bu şiirle gelecek kuşaklara aktarılmış olur.

Bu bağlamda Palu, kültürel bellek olarak, şiirde ezgi, mani, ninni, atasözü, yemek vb. formlara dönüşerek gelecek kuşaklarına anlam aktarıcı ve kurucu kültürel belleğe dönüşür. Şairler de Palu'yu şiirlerinde edebî ve kültürel formlar vasıtasıyla içtenlik ve kurucu değer olarak anımsar. Böylece Palu ve kültürel bellek mekânları geçmişle şimdi, şimdiyle gelecek arasında anlam kurucu ve aktarıcı bir değerler manzumesine dönüşür.

3. Mekânlaşan Kimlik Olarak Palu

Şiirlerde Palu, kültürel ve tarihselliğinin yanında coğrafi yani mekânsal açıdan ele alınır. Palu bazı şiirlerde sevinç, coşku, huzur ve mutluluğu besleyen geniş mekan iken bazı şiirlerde ise özlem, hasret ve ayrılığın kapalı ve yutucu mekân iken mekânı bazı şiirlerde ise olur.

a). Besleyici Mekân Olarak Palu

Şiirlerde Palu sevinç, coşku, sevgi ve mutluluğun diyarı olarak anımsandığında anne gibi orada yaşayan insanları kucaklayarak aidiyet duygusunu güçlendirir. Mekânsal düzlemde Palu, aidiyet duygusuyla anıldığı şiirlerde yurt, anne, vatan bilinci ve sevgisi olarak bellekleşir. Bu yüzden tıpkı yurt ve vatan gibi üzerinde yaşayan insanlara sevgi, hoşgörü, özlem kendilik bilinci ve yaşama sevinci kazandırır. Şükrü Kacar “Palu” şiirinde durum şöyle dile getirir;

*“Sevgini daha çok küçük yaşta verdin
Açtın kucağını yıllar yılı bana
Sıkışık günlerde kol ve kanat gerdin
Bilesin gönülden hep vurgunum sana
“Nice kavimlere vatan, yurt olmuştun
Kalende açılmış, kalenle dolmuşsun
Karacemşitler'e otağlar kurmuşsun
Bilesin gönülden hep vurgunum sana”*

(Şükrü Kacar, Palu s. 52).

Şiirde bir anne içtenliğiyle orada yaşayanlara hayata katılma ve hayatı anlamlı kılma becerisi veren Palu, “*zamanı mekanlaştıran*” (Bakhtin 2001: 26) yaratıcı ve besleyici olarak insanları çepeçevre sarar. Bir anne sıcaklığıyla kucaklayıp büyütüp, besleyen Palu, orada yaşayan insanlar kol kanat gerer. Palu’nun bir yönüyle anne içtenliği, orada yaşayan insanlara kol kanat gerip koruması, kimlik mekân olarak Palu’yu arındırılmış, besleyici bir yurda dönüştürür. Böylece Palu fiziki mekân olmanın ötesinde yurt ve vatan olma özelliği ile ön plana çıkar. Nitekim yurt ve vatan orada yaşayan insanlara milli şuuru, milli kimliği, milli yaşama biçimlerini aktarır. Eğer toprak parçası yurt ve vatan olmuşsa orada yaşayan insanlar o mekânı bir toprak parçası olmanın ötesinde kendi kökensel açılım ve kök saldıgı mekân olarak adlandırır. Bu bağlamda Palu besleyici “*Toplumsal mekân*” (Lefebvre, 2001: 37) olarak şiirlerde toprak parçası olmanın ötesine geçerek yurt imgesi ile bütünleşir. Bu durumu Ahmet Yapıcı da şiirlerinde şöyle ifade eder.

“Severim ben vatanımı yurdumu,
Hele bir de doğduğum yer olunca.
Severim ben bahçesini bağını,
Hele bir de ilkbahar olunca.
Severim ben kalesiyle sur’unu
Hele bir de burca varıp durunca.
Severim ben doğduğum yer Palumu
Hele bir de ana bağı olunca”

(Ahmet Yapıcı, Severim Palumu, s. 59).

Şair yukarıdaki dizlerinde sevgi, içtenlik, bolluk ve bağlılığın mekânı olarak Palu’yu merkez kurucu bir değere dönüştürür. Şiirde Palu’nun ‘vatan’ ve ‘ana bağı’ kavramlarıyla açılanması, Palu’nun sevgi ve içtenliğin mekânsal düzlemde besleyici ve doğurucu mekânı olduğunu vurgular.

Kimlik mekân olarak Palu’yu açımlayan iki ana unsur vardır. Bunlardan ilki Palu Kalesi, diğeri de Murat Nehri’dir. Palu Kalesi tarihi, geçmişi ile mekân olarak orada yaşayan insanlara güven, güç ve kudret verir. Şair, Palu Kalesi’ni yüceliğin simgesi olarak besleyici kurucu bir mekân olarak şiirlerinde ele alır. “*Karalar Kalesi*” olarak söylenen kale, Murat Irmağı’nın Altınovaya kavuşmadan oluşturduğu döngüde, tüm çevreye egemen bir kayalıkta yer alır... akıl almaz bir yapılaşma becerisine dönüşmüş ve Urartulu özgürlüğünü evrenin en büyük gücü olan Asur’a karşı yüzyıllar boyu alınabilinemez doruklarda kalmakla karu(muştur).” (Çevik, 1987: 12). Kale tarihsel yöneyleriyle de şairin şiirinin tarihsel bilinci besleyici ve kuşatıcı mekândır;

“Mesken oldun bir çok insan oğluna,
Bir çok çile çektin onlar uğruna,
Hem de aldın sevgi dolu koluna,
Şefkatin timsali Palu Kalesi”

(Ahmet Yapıcı, Palu Kalesi, s. 62),

*“Palu’nun kalesine
Hayranım havasına
Bugün ben yari gördüm
Gidiyor halasına
Palu’ya geldi bahar
Kalenden sular akar
Gözleri canlar yakar”*

(İbrahim Hancı, Palu Ezgisi, s. 103),

*“Kalen gibi yüce başın
Binlerce türbe dağın taşın
Her yandan gelirdi bolcaydı aşın
Bereket yeryidin güzel PALU”*

(Mehmet Zeki Oğuz, Eski Palu’ya Sesleniş, s. 108).

Yukarıdaki metinlerden de anlaşıldığı gibi Palu Kalesi coğrafi bir simge olarak, Palu’nun mekânsal düzlemdeki önemli besleyici mekânıdır. Orada yaşayan insanlar, Palu Kalesi ile Palu ilçesinin kimliğini bir bütün olarak eritir ve bunun sonucunda Palu bellek mekânı olarak kimi şiirlerde açık geniş mekâna dönüşür.

Şiirlerde bir diğer açık-geniş mekân Murat Nehri’dir. Murat Nehri şiirlerde;

*“Murat nehri ab-ı hayat taşır böler Palu’yu ikiye,
Kardeşçe kucaklaşmak varken bu bölünmek niye,
Palu Kalesi ilgi bekler nazar eder bizlere,
İlim irfan yarenlik bu topraklardan hepimize hediye,
Sana hizmet edenlere gönülden selam Palu’m”*

(Murat Bilgin, Şanlı Palum, s. 112).

*“O güzel bahçeler uzar da giderdi
Murat nehri durgun akar, güz ederdi”*

(Şükrü Kacar, Palu, s. 52).

dizeleriyle metinleştirilir. Şiirlerde Murat Nehri, mekân olarak Palu’yu ikiye bölen, bolluğun, bereketin ve geçmişin suya yazılmış belgesidir. Zira şiirlerde bağ, bahçe, bolluk ve bereket Murat Nehri’nin etrafında büyür. Bu bakımdan Murat Nehri, orada yaşayanlara dirilme ve hayata katılma öğretisini verir.

Sonuç olarak besleyici mekân olarak bazı şiirlerde kimlikleşen Palu, coğrafi güzelliklerinin ve tarihsel geçmişinin içinde sürekli mekânsal atılımlarda bulunarak ilim ve irfanın bahçesi olarak anımsanır.

b). Kapalı-Yutucu Mekân Olarak Palu

İnsanlar içinde duramadığı ya da yaşadığı mekânla bağlarını kopararak o mekânın içtenlik değerlerinden uzaklaşırsa mekân kapalı, boğucu, keder verici

bir hasret yurduna dönüşür. Mekânın anlam yitimine uğraması, orada yaşayan ya da kendini o mekâna ait hissedenden insan için bireysel-toplumsal bir yıkımdır. Nitekim bazı şiirlerde kapalı mekân olarak anımsanan Palu, eski gücü, kudreti, güzelliği ve bereketini yitirmesi dolayısıyla kapalı, yutucu mekâna dönüşür. Şairlerin şiirlerinde Palu’yu kapalı ve yutucu mekân olarak ayrılık, hasret, unutulmuşluk ve özlem ön plandadır. Palu’nun şiirlerde kapalı ve yutucu bir mekân olarak açılmasını, geçmişten ziyade şimdideki durumunda varlık bulur;

“Palu

Nerede o Zeve, Aşağı Çarşı
Kimler çekti bilmem yıkımda başı
Oynattılar nasıl yerinden taşı
Tarihlere gömülüp kalmışsın Palu
Acını içime salmışsın Palu”

(Şükrü Kacar, Palu, s. 54),

“Eski Palu’ya Özlem

Eski Palu nerede senin dizi dizi evlerin!
Taş döşeli kıvrım kıvrım ince giden yolların
At üstünde cevlan edip cirit atan erlerin
Eski Palu nerede senin konuk sever beylerin”

(Ahmet Yapıcı, Eski Palu’ya Özlem, s. 61).

Yukarıdaki şiirlerden anlaşıldığı üzere Palu, yıkıma uğramış bir tarih olarak zamanın üzerine gömülüp kalmıştır. Eski evlerinin ve ulu beylerinin olmaması Palu’yu kapalı, yıkıma uğramış bir mekâna dönüştürür. Eskiden bereketli ve konuksever olan şanlı Palu, şimdide ise kimsesiz ve kendi tarihsel kimliğinden uzaktır. Bu yönüyle de şairler tarafından eleştiri konusu edilir;

“Palu’nun Kaderi

Palu dediğin bir şehir
Önünden geçer bir nehir
Yakular halk gitti bir bir
Viran oldu koca şehir.
Palu’yu böldüler üçe
Halkımız başladı göçe
Ne gelen var ne de giden
Nasıl viran oldu ilçe”

(İbrahim Hancı, Palu’nun Kaderi, s. 102).

Şiirde de eskiden şehir olarak anılan Palu’nun, şimdi de ise nasıl bir kötü kaderi yaşayıp kapalı, yutucu mekâna dönüştüğünü açıklar. Zira şiirde, “yıkıp gitmek, bölünmek, göç etmek, viran olmak” mekânsal açıdan kapalı ve yutucu bir mekâna dönüşmenin önemli belirtileridir. Şairler zamanla kapalı mekâna

dönüşen Palu'nun nasıl ve neden içtenlikten uzaklaştığını “*Ne gelen var ne de giden*” ifadesi ile derin bir yazgıya dönüştürür.

Sonuç olarak şiirlerde mekân olarak Palu'nun dar, kapalı ve yutucu bir mekâna dönüşmesi, Palu'nun şanlı tarihinden kopup köksüzleşmesi sonucu oluşur. Şairler bu duruma başkaldırır. Zira şiirlerde Palu hep geçmiş tarihinde olduğu gibi anılır. Yeniden bereketli, güçlü ve güzel mekâna dönüşmesi istenir.

KAYNAKÇA

BAKHTİN, Mikhail (2001), **Karnavaldan Romana -Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar-** (Çev. Sibel Irzık), Ayrıntı Yay., İstanbul.

BAKICI, Yunus(2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

BİLGİN, Murat (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

ÇEVİK, Nevzat (1987), “Batu Urartu’da Bir Kent ve Kaya Anıtları”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

DAĞLI, Yücel-Kahraman Ali (2000), **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Yapı Kredi Yay. İstanbul.

FEYZİOĞLU, Nesrin (2010), “*Gelin Ağutları Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** (TAED), S. 43, s. 73-92)

HANCI, İbrahim (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

ISSI, Ahmet Cüneyt (2004), “*Hilmi Yavuz’un “Bursa ve Zaman” Şiirini ‘Yeniden Kurma (Reconstruction)’ Denemesi*”, **Gazi Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, s. 25-34.

KACAR, Şükrü (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

KEFELİ, Emel (2009), “*Coğrafya Merkezli Okuma*”, **Turkish Studies**, Volume 4 /1-I Winter, s.422-433.

KORKMAZ, Ramazan (2008), **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, Grafiker Yay., Ankara.

LEFEBVRE, Henri (2014), **Mekânın Üretimi**, (Çev. Işık Ergüden) Sel Yay., İstanbul.

MEŞE, Murat (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

OĞUZ, Mehmet Zeki (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

PINARCIK, Pınar (2012), “*Urartu Krallığı’nın Tarihi Coğrafyası Hakkında Yeni Öneriler*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXVII, S. 2 Aralık s. 459-482.

SEPTİOĞLU, Hüsamettin (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray-Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

UCAL, Lütfü (2007), **Palulu Şairler ve Şiirleri**, (Haz. Emin Giray- Ahmet Bağlıtaş), Kardelen Ofset Ltd. Şti, Ankara.

YAPICI, Süleyman (2004), **Palu-Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı**, Anıl Matbaa, Ankara.

YAVUZ, Hilmi (2005), **Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar**, Yapı Kredi Yay. İstanbul.